

בביאור מהות וידוי יום הכיפורים

שיטת הרמב"ם

א. כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה ה"ח, בענין וידוי יוה"כ, "הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל חטאנו וגו', והוא עיקר הוידוי". וקשה, דברישי הל' תשובה כתב, "וכיצד מתודה, אומר אנא י"י חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי ניהמתי ובשתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. זה הוא עיקרו של וידוי. וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח". ונמצא דנוסח 'עיקרו של וידוי' הנזכר שם, שהוא וידוי כל השנה, כולל יותר מאמירת "אבל חטאנו" בלבד, דהיינו פירוט החטא ("ועשיתי כך וכך") חרטה על העבר ("והרי נחמתי ובשתי במעשי") וקבלה להבא ("ולעולם איני חוזר לדבר זה"). ויל"ע בטעם שינוי נוסחת 'עיקר הוידוי' דיוה"כ מ'עיקרו של וידוי' של כל השנה.

הלח"מ כתב דכונת הרמב"ם אינה למילות "אבל חטאנו" לבד, אלא אף לשאר נוסח הוידוי שהזכיר בריש הל' תשובה. אכן, יש להעיר דלכא' דברי הלח"מ אינן אלא לפי נוסח הרמב"ם שלפנינו "אבל חטאנו וגו'", והנוסח שלפניו "אבל חטאנו וכו'", אבל בשנויי נוסחאות (במהד' פרנקל) הובא שבנוסף לנוסחאות אלו בכמה דפוסים איתא "אבל חטאנו כולנו" או "אבל חטאנו לחוד, דמשמע דנוסח וידוי יוה"כ הוא מלים אלו בלבד. ובאמת, ביומא פ"ז ע"ב נחלקו האמוראים בנוסח הוידוי, "מאי אמר, אמר רב אתה יודע רזי עולם, ושמואל אמר ממעמקי הלב, ולוי אמר ובתורתך כתוב לומר, ר' יוחנן אמר רבון העולמים, ר' יהודה אמר כי עונותינו רבו מלמנות וחטאתינו עצמו מספר, רב המנונא אמר אלקי עד שלא נוצרתי איני כדאי עכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי עפר אני בחיי ק"ו במיתתי הרי אני לפניך ככלי מלא בושא וכלימה יהי רצון מלפניך שלא אחטא ומה שחטאתי מרוק ברחמיך אבל לא ע"י יסוריך, והיינו וידויא דרבא כוליה שתא ודרב המנונא זוטא ביומא דכפורי, אמר מר זוטרא לא אמתן אלא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו אבל אמר אנחנו חטאנו תו לא צריך", ע"כ. ופשטות דברי מר זוטרא, שכנראה פסק אליביה הרמב"ם, היא ד"אבל אנחנו חטאנו" לחוד הוא נוסח וידוי יוה"כ, ודלא כדברי הלח"מ. ולפ"ז הדרא קושיא לדוכתא, אמאי לא נזכר פירוט החטא, חרטה וקבלה בנוסח וידוי יוה"כ.

אכן, בסדר התפלות של הרמב"ם (בסו"ס אהבה) הובאו דברים רבים אחרי אמירת "אבל חטאנו", דהיינו, "אבל חטאנו אנחנו ואבותינו, אשמנו בגדנו גזלנו וכו'", פירוט המעשים, "יהיה רצון ורחמים מלפניך יי אלקינו ואלקי אבותינו שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו לכל פשעינו ועל חטא שחטאנו לפניך בשגגה ועל חטא שחטאנו לפניך בזדון ועל חטא שחטאנו לפניך בגלוי וכו'", שבה לה, "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח", ובסוף, "אלקי, עד שלא נוצרתי אני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי, עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי, הרי אני לפניך יי אלקי ככלי מלא בושח וכלמה, יהי רצון מלפניך שלא אחטא ומה שחטאתי מרוק ברחמיך הרבים, אבל לא על ידי יסורין ויהיו לרצון אמרי פי וכו'".

אמנם קשה לומר דכונת הרמב"ם במש"כ שהיודי שנהגו בו ישראל הוא "אבל חטאנו וגו'" היא אף לשאר הנוסח, שהרי כתב ע"ז "והוא עיקר היודי" ומשמעותו היא דבא לפסוק כמר זוטרא ולאפוקי מהצרכת שאר דיבורים. והיינו, דלשיטת מר זוטרא שאר דיבורים אינן אלא הארכה והוספה (וכמ"ש בריש הל' תשובה "וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח"), דמשאמר "אבל אנחנו חטאנו" א"צ לומר את נוסח רב המנונא ד"אלקי עד שלא נוצרתי וכו'". וא"כ אף לרמב"ם נאמר כן, דאע"פ שבנוסח היודי של יוה"כ כלל את את נוסח רב המנונא, דכלול בו חרטה וקבלה, מ"מ ס"ל דאי"ז מעיקר היודי, אלא הוספת והארכת דברים בלבד, ואילו עיקר היודי של כל השנה כולל בו חרטה וקבלה.¹

ב. עוד כתב הרמב"ם שם בפ"ב, "עבירות שהתודה עליהן ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אע"פ שהוא עומד בתשובתו, שני כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד". והיא שיטת ראב"י ביומא פ"ו ע"ב, דאיתא שם, "ת"ר עבירות שהתודה עליהן יוה"כ זה לא יתודה עליהן יום הכפורים אחר, ואם שנה בהן צריך להתודות יוה"כ אחר, ואם לא שנה בהן חוזר והתודה עליהן

¹ וכע"ז כתב המאירי בחיבור התשובה (עמ' 400), "וכן אנו נוהגין היום להיות עקר ודוי שלנו אבל חטאנו, אלא שבתפלת יום הכפורים אנו נוהגין לומר אחריה אתה יודע רזי עולם". ומשמע דס"ל דהגם דעיקר היודי הוא "אבל חטאנו", ובזה באמת סגי, מ"מ נוהגים להוסיף עוד את הא ד"אתה יודע". ואע"פ שהביאו ניהוגים שונים, דלרמב"ם "היודי שנהגו בו כל ישראל" הוא "אבל חטאנו" ולמאירי הוי בהוספת "אתה יודע" מ"מ נראה דשניהם סוברים ד"עיקר היודי" הוא "אבל חטאנו" ושאר הדיבורים הו"ל הוספת והארכת דברים בעלמא.

עליו הכתוב אומר ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו, רבי אליעזר בן יעקב אומר כ"ש שהוא משובח שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד", ע"כ. וקשה, דאם עומד האדם בתשובתו איזו תועלת תהיה לו מוידוי הנפרד הימנה, הרי דין הידוי בא כגמר התשובה, וכמ"ש בפרטי המצוה בריש הל' תשובה, "מ"ע אחת והיא שישוב החוטא מחטאו לפני י"י ויתודה". ואף אם תדחה ותאמר דאין כונתו לומר דהוידוי בא דוקא כגמר התשובה, אלא דבעינן תשובה כדי להתודות (כדי שלא תהיה כ"טובל ושרץ בידו", כמ"ש בפ"ב ה"ג), והכא הרי שב בשנה זו, וא"כ שפיר אפשר להתודות שוב בשנה הבאה, מלשונו בספר המצוות (מ"ע ע"ג) ל"מ כן, שכתב "היא שצונו להתודות על העונות והחטאים שחטאנו לפני הקל ולאמר אותם עם התשובה", וכן בריש הל' תשובה, "כל המצוות שבתורה וכו', אם עבר אדם על אחת מהן וכו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות", דמשמע דהוידוי צריך לבוא יחד עם התשובה, והתשובה אינה רק היכי תמצא לו אלא מחייבתו. ואם כבר גמר האדם את תשובתו (יחד עם הוידוי) על חטאיו של שנה זו, מה יתן ומה יוסיף להתודות עליהו בשנה הבאה.²

ג. ונשוב לדברי הרמב"ם בריש הל' תשובה, "כל המצוות שבתורה, בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן, בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הקל ברוך הוא". האחרונים דייקו דמ"ש כ"בין בזדון בין בשגגה" בא למעט את הנעשה באונס, דעליה ליכא מצות תשובה וידוי. וכ"כ בהדיא בפירוש המשניות בסוף מס' יומא.³ אכן, בנוסח וידוי יוה"כ של הרמב"ם המובא בסדר התפלות איתא בפירוט החטאים, "ועל חטא שחטאנו לפניך בשגגה, ועל חטא שחטאנו לפניך בזדון, ועל חטא שחטאנו

² ובמנ"ח (מ' שס"ד) כתב דיתכן דא"צ להתודות שוב אלא על החמורות, שהרי תשובה ויוה"כ תולין ויסורין או מיתה ממרקין, וא"כ יתכן דהחטא עדיין לא נתכפר לגמרי. אכן דחה את דברי עצמו ממה שלא הזכיר כן ראב"י וממה שלא חילקו כן הפוסקים, ואף מסברא, דא"כ מ"ט דחכמים דפליגי עליה דראב"י. וע"פ הג"ל יש לדחות עוד, דאף אם עדיין לא נתכפר לו לגמרי על חטאים אלו אכתי ליכא סיבה להתודות שוב, דהוידוי אינו בא אלא כגמר התשובה, והרי כבר גמר לשוב ולהתודות.

³ וכתב עלה בערוה"ש (סי' תר"ב, ס"ז), "וטעם הדבר משום דשוגג בא מהעדר זהירות ולכן נקרא חטא, והרי בויקרא בקרבנות חטאות ואשמות שהם על השוגג כתב כמה פעמים וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו, אלמא שקרוי חטא וצריך סליחה וכפרה, לאפוקי אונס שאינו דומה לשוגג וא"צ תשובה".

לפניך בגלוי, ועל חטא שחטאנו לפניך באונס וכו'". והיינו, דבכלל החטאים שמתודים עליהם ביוה"כ הן אלו שעשה באונס. וקשה, דלפי דקדוק דבריו בריש הל' תשובה יוצא דליכא חיוב תשובה וידידי על האונס.

ד. ועוד איתא שם בסוף נוסח וידוי יוה"כ, "על הגלויים לנו ועל שאינן גלויין לנו, הגלויים לנו כבר אמרנום לפניך י"י אלקינו ושאינן גלויין לנו חטאנו על כולם ואתה יודע הנסתרות, ככתוב הנסתרות לי"י אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת". והיינו, דנכלל בסדר הוידוי הן החטאים שנודעו לנו והן החטאים שלא נודעו לנו.⁴ וכמו"כ דייקו כן מהא דאיתא ביומא פ"ז ע"ב, "ואע"פ שהתודה קודם שיאכל וישתה, מתודה לאחר שיאכל וישתה, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה", דאילו נודע לו שחטא תוך הסעודה בודאי היה חייב להתודות שוב, אלא דהרבותא בזה הוא דחוזר ומתודה בכל אופן, ואף שלא נודע לו, "שמא אירע דבר קלקלה בסעודה". אכן קשה, איך שייך להתודות על חטאים שלא נודעו לו, הרי כבר הוכחנו דהוידוי בא כגמר התשובה, ואם לא נודעו לו חטאים אלו האיך שייך לשוב עליהו, דבלי ידיעתו על החטאים א"א לפרטם, להתחרט עליהן ולקבל שלא לעשותם שוב.⁵

וידוי יוה"כ הוא קיום בפנ"ע

והנה, חידש הגרי"ד זצ"ל (אגרות הגרי"ד פ"א מהל' תשובה ה"א) דמלבד דין הוידוי הבא כגמר התשובה ישנו גם וידוי הבא כ"קיום בפנ"ע של מעשה וידוי בלבד" לכפרה. והביא ראיה מוידוי כהן גדול ביוה"כ, שהתודה לכל ישראל, והרי התשובה שייכת לכל יחיד ויחיד בפנ"ע, ואילו קיום הוידוי הוא בכהן גדול לבדו.⁶ וכתב עוד, דאף וידוי הכהן גדול עצמו הוא על דרך זו, שהרי

⁴ וכנראה דנוסח התפלה הוא ע"פ דרכו של הרמב"ן בפירושו עה"ת (דברים כ"ט, כ"ח), ד"הנסתרות לה' אלוקינו" ר"ל דהן נסתרות מן העושים אותן, וע"כ מביאים את זה למקור החטאים "שאינן גלויין לנו", דאילו לרוב מפרשי התורה "הנסתרות לה' אלוקינו" ר"ל דהן אכן ידועות לחוטאים אלא דנסתרות משאר בני אדם. וכ"כ בפי' תכלת מרדכי על הרמב"ן. אכן, בפי' הרמב"ן שם כתב דעל אלו החטאים, "אין לנו בהן עון אשר חטא", וא"כ לכא' יצא דאין טעם להתודות עליהן.

⁵ שו"ר דכה"ק בהררי קדם ח"א (סי' ל"ו, אות ח'), ע"ש.

⁶ וכ"ה במאורי המועדים (ח"א עמ' ק"י-ק"א וח"ב עמ' קכ"ה-קכ"ו) להוכיח כן בשם הגרי"ז זצ"ל.

התורה אף לביטול, ואילו קיום הוידוי הוא דוקא בו לבדו, כנ"ל. ועפ"ז ביאר דאף דין וידוי יוה"כ דילן הוי כן, דאינו בא כגמר התשובה, אלא כקיום בפנ"ע.⁷

והאחרונים דייקו כנ"ל, דוידוי ישראל ביוה"כ נתקן כדוגמת וידוי הכה"ג, מדברי הבה"ג בהל' יוה"כ, וז"ל, "ומיחייב בר ישראל לאודויי ביומא דכפורי, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם, ואשכחן דהך כפרה וידוי דברים, דתניא וכפר בעדו ובעד ביתו, בהרצאת דברים הכתוב מדבר". וכמו"כ מצינו ביראים (סי' רס"ג), שאחר שהביא דין וידוי יוה"כ לכהן גדול כתב, "תולדה למצות עשה צו חכמים שכל ישראל יתודו, בין איש בין אשה, ביום הכפורים". ועל דרך זו ביאר הר"ן בסוף יומא את המנהג לומר וידוי עשר פעמים ביוה"כ, שהוא כנגד שם המפורש שהזכיר הכה"ג עשר פעמים. וכ"כ הטור (סי' תר"כ).

וסמך לדבר הוא מש"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל עה"פ "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז, ל'), וז"ל, "ואתון קדם ה' תודון סורחנותכון ותידכון", דממה שהשמיט את דין התשובה ורק הזכיר את הוידוי משמע קצת דכפרת יוה"כ מיתלא תליא בוידוי לבדו. וכן משמע מדברי הבה"ג (הל' יוה"כ, הו"ד לעיל) ויראים (עמ' ו', ד"ה ו"ו הרביעי), שבמקום למנות את מצות תשובה ביוה"כ, כשיטת רבינו יונה (הו"ד בסמוך), מנו את מצות וידוי בלבד.

ובשם הגר"ד זצ"ל הובא (הררי קדם ח"א סי' מ"ד, אות א') להוסיף, דמלבד וידוי יוה"כ נמצא דין וידוי כקיום בפנ"ע אף בכפרת קרבנות, דהנה בהמשך דבריו בריש הל' תשובה כתב הרמב"ם, "וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים, שנאמר והתודה אשר חטא עליה". ובפ"ג מהל' מעה"ק הט"ו הביא את נוסח וידויים, "כיצד מתודה, אומר חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי", ואף בנוסח וידוי זה לא נזכר חרטה וקבלה, והיינו משום דגם וידוי זה אינו בא כגמר מעשה התשובה אלא כקיום בפנ"ע. ועוד הוכיח כן (שם סי' מ"ג, אות ב') ממש"כ בהל' מעה"ק שם (הי"ד והט"ו), דמתודה על חטאת עוון חטאת ועל אשם עוון אשם ועל העולה מתודה עוון עשה וכו', ועל השלמים כתב, "ויראה לי שאינו מתודה על השלמים,

⁷ וכ"ה מהגר"ד זצ"ל בקונטרס עבודת יוה"כ (עמ' ס"ה-ס"ו) ועל התשובה (עמ' 157-149).

אבל אומר דברי שבח", דלכא' צ"ב מהי השייכות שבין אמירת דברי שבח לוידי על הקרבן, הא ליכא בזה הוראה על החטא כלל. אמנם לפי הנ"ל ביאר דאין דין הוידי שעל הקרבן מעשה התשובה אלא הוי קיום בפנ"ע, וגדרו הוא דהוי דין וידי דברים ואמירת דברי ריזוי על הקרבן, וע"כ מתודה על כל קרבן וקרבן כדינו, וריזוי של השלמים הוא אמירת דברי שבח עליה.⁸

ויתבארו עפ"ז דברי השו"ע הרב (סי' תר"ז, ס"א) בדמותו את וידי יוה"כ לשל קרבנות, וז"ל, "כיון שיוה"כ הוא יום הסליחה וכפרה כמ"ש כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', לפיכך צריך כל אדם שיתודה על חטאיו, כי כן מצינו בכל הקרבנות הבאים לכפר, שנאמר והתודו את חטאתם אשר עשו", דשניהם ענין א', דבאים כקיום בפנ"ע לכפרה. ועוד יתבארו דברי הלבוש (סי' תר"ז, ס"א) בדמותו את וידי יוה"כ לשל קרבנות וגם לכה"ג, וז"ל, "כיון שיוה"כ הוא סליחה וכפרה דכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', צריך כל אדם שיתודה על חטאיו, כי כן מצינו בכל הקרבנות שכאו על הכפרה, דכתיב והתודו את חטאתם אשר עשו וגו', וכמו שעשה כה"ג ביוה"כ שהתודה בעדו ובעד כל ישראל, דכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל", דשלשתם ענין א', דבאים כקיום בפנ"ע לכפרה.

ובביאור ענין זה נראה לומר ע"פ מש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' תשובה ה"ג, "ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, שני' כי ביום הזה יכפר עליכם". ומקור דבריו הוא ממתני' דיומא פ"ה ע"ב, "מיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה". אכן, י"ל דאע"ג דעצמו של יוה"כ מכפר לשבים, יש תנאי לחלות הכפרה, והוא

⁸ וציין שם דכ"כ במשאת המלך (סי' קע"ג) לגרש"מ דיסקין זצ"ל, ושהביא בשם הגרי"ז זצ"ל להוכיח כן מוידי פר העלם דבר של ציבור, שהג' זקנים הסומכים יכולים להיות מאלו שלא טעו או משבט אחר, ע"ש. ושור' דבסוף אגרת הגרי"ד זצ"ל שם הזכיר כלאחר יד דגם וידי קרבנות בא כקיום בפנ"ע, והקשה על נוסח וידי, "חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וכו'", דאם אינו בא כגמר התשובה אמאי מזכיר בו "וחזרתי בתשובה לפניך", שהבין שם (דלא כנ"ל) דר"ל חרטה על העבר וקבלה להבא, והניח בצ"ע. ויתכן דלעולם אין מזכירים כן בתור חרטה וקבלה אלא להדגשת הכשר הקרבן, דהא איתא ביומא פ"ו ע"א (ועוד כ"מ) דבלי תשובה לא מתכשר הקרבן, דחשיב "זבח רשעים תועבה", ומה"ט מזכירים בוידי על הקרבן "וחזרתי בתשובה לפניך", לומר דאינו "זבח רשעים". [אכן, בחי' הגרי"ד זצ"ל בן הגרי"ז זצ"ל (סי' כ"ב), מכתבי התלמידים הנד' בסוף חי' הגרי"ז למס' סוטה] חילק בין הוידי לחטאת ואשם, דהוי משום תשובה, וע"כ נזכר בריש הל' תשובה ומזכירים את התשובה בנוסחתו, לבין הוידי לעולה דלא הוי אלא משום דעולה דורון הוא, כדאיתא בזבחים ז' ע"ב.]

דין הוידוי, וכי היכי דקרבן חטאת ואשם אינו מכפר אלא בתנאי תשובה ווידוי, וכמ"ש הרמב"ם בריש הל' תשובה, "וכן בעלי חטאות ואשמות וכו' אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים", ובהל' מעה"ק (שם), "אין מתכפר להן בקרבנן עד יעשו תשובה ויתודו וידוי דברים", הה"נ דיוה"כ אינה מכפרת לשבים אלא בתנאי הוידוי. וזהו דין הוידוי הבא כ"קיום בפנ"ע", דאינו בא כגמר התשובה אלא כתנאי לכפרת עצמו של יוה"כ לשבים.⁹

וע"פ יסוד זה יישב הגרי"ד זצ"ל באגרתו את ב' הקושיות הראשונות שהזכרנו:

א. מה שהזכיר הרמב"ם בריש הל' תשובה, דצריך לפרוט בוידוי החרטה על העבר וקבלה להבא היינו משום דשיטת הרמב"ם היא, "דדין וידוי אינו רק מצוה בפ"ע, דהשב צריך להתודות, אלא שהוא עצמה וגופה של תשובה, דנאמר בעצם מעשה התשובה דלא סגי בהרהור לבד אלא דצריך לפרוט את התשובה בפה, והוא עצמה של תשובה המתקיימת ע"י וידוי". והוכיח כן הגרי"ד זצ"ל ממש"כ בפ"ב מהל' תשובה ה"ב, "ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד וכו' וכן יתנחם על העבר וכו' וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו", דתחת כותרת "ומה היא התשובה" הזכיר את דין הוידוי, דמשמע דאינו חלק נפרד הבא לאחר התשובה אלא דהוי מעשה התשובה, דהחרטה עזיבה וקבלה אינן אלא בלב, אבל מעשה התשובה הוא הוידוי, שצ"ל בפה. ומה"ט כתב דצריך לפרט אף את החרטה וקבלה בוידוי, דהם גופה של תשובה.¹⁰ אכן, שאני וידוי יוה"כ, שהוא אינו חלק מעשה התשובה, אלא דמיא לוידוי הכה"ג והוי קיום בפנ"ע, כנ"ל, וע"כ אין מזכירין בו את חלקי התשובה, וכוידוי הכה"ג הנזכר ביומא (ל"ה ע"ב, מ"א ע"ב וס"ו ע"א) "אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך וכו' אנא ה' כפר נא

⁹ ועי' כע"ז בהררי קדם ח"א (סי' מ"ד, אות א'), קונטרס המועדים (סו"ס קונטרס הביאורים למועדים, עמ' רפ"ז-רפ"ח) לגרמ"ש שפירא זצ"ל, חידושי רבינו הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל עה"ת (ויקרא ט"ז, ופותח שער (סי' ג') להגרא"ב פינקל זצ"ל.

¹⁰ וע"ע בס' על התשובה (עמ' 41-38) והררי קדם ח"א (סי' מ"ג, אות ב'). ויתבאר עוד עפ"ז לשונות הרמב"ם שהבאנו לעיל, בסה"מ (מ"ע ע"ג), "ולאמר אותם עם התשובה", דמשמע להדיא דהוידוי הוא חלק מן התשובה, ובריש הל' תשובה, "כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות", דמשמע דהמחייב לוידוי הוא התשובה, ולא דהתשובה היא רק היכ"ת לוידוי. וע"פ הנ"ל נמצא דהביאור בזה הוא דהוידוי הוי מעשה התשובה, והוא המקיימו בפה.

לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך וכו', שלא הזכיר בו חרטה וקבלה.

ב. ועפ"ז ביאר את שיטת ראב"י, דעל עבירות שהתודה עליהן ביוה"כ זה חוזר ומתודה עליהן ביוה"כ אחר אע"פ שהוא עומד בתשובתו, דאע"ג דל"ש להתודות עליהן מדין תשובה כיון שכבר שב ועומד בתשובתו, מ"מ מדין וידוי יוה"כ הבא כקיום בפנ"ע, שפיר שייך להתודות עליהן.

וביתר ביאור י"ל ע"פ מה שיסדרו לנו רבותינו בעלי המוסר דמקרא ד"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז, ל') ילפינן דכפרת יוה"כ שאני מכפרת כל השנה כולה, ומגדרת היא כ"טהרה" לכל חטאתינו. ובשערי תשובה (ש"א, אות ט') כתב, "ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טהר שלם להיות העונות כלא היו זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו וכו' וכענין הבגד הצריך כבוס, כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הגעל ממנו, אך לפי רב הכבוס יתלבן וכו'", אשר נמצא דלהשגת "טהרה" בעינן כבוס אחר כבוס, וע"כ י"ל דמה"ט מתודים שוב ביוה"כ לטהרת העבירות אף אחר שכבר התודה עליהן.

ג. והנה, הוסיף הגרי"ד זצ"ל לבאר (בסוגריים) דלעולם אף וידוי יוה"כ צריך תשובה, ובלא"ה לא מיקרי מעשה וידוי כלל, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה ה"ג, "כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת עד שישליך השרץ", אבל בעצם קיומו הוי קיום של וידוי בפנ"ע, עכת"ד. וע"פ הוספה זו יתבארו דברי הרמב"ם בפ"א מהל' תשובה ה"ג, ד"עצמו של יוה"כ מכפר לשבים" ובפ"ב ה"ז, ד"יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבין הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים", דלעולם צריך לשוב אף לכפרת יוה"כ, אלא דשאני מתשובת כל השנה בזה דאין הוידוי בא כגמר התשובה אלא כקיום בפנ"ע.¹¹

¹¹ וכמו"כ י"ב עפ"ז את מש"כ בריש הל' תשובה, דאין הקרבן מכפר "עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים", דהגם הוידוי בא כקיום בפנ"ע, מ"מ בעינן תשובה כדי שלא יחשב כ"טובל ושרץ בידו". אמנם יש לתרץ עוד ע"פ מש"כ בהערה לעיל, דבעינן תשובה להכשר הקרבן, וא"כ נמצא דהתשובה מעכבת את הכפרה.

ונתבונן נא אם המתודה על חטאים דלא שייך בהו תשובה (מאיזה טעם שיהיה) ג"כ נחשב כ"טובל ושרץ בידו" או לא, ולכא' פשוט הוא דאינו נחשב כן, שהרי מונח בזה דנמצא "שרץ בידו" על החטא שלא שב ממנו, אבל אם לא שייך לשוב מן החטא ע"כ אינו נחשב המתודה עליה "טובל ושרץ בידו". ובשלמא בשאר ימות השנה, אף דלא נחשב המתודה ככה"ג "טובל ושרץ בידו", מ"מ אין טעם לוידי כלל, שהרי הוידי בא כמעשה התשובה, אמנם ביוה"כ, דוידי דידיה בא כקיום בפנ"ע, לכאו' יצא דשפיר שייך להתודות אף על חטאים דל"ש בהו תשובה.

ומעתה ניתן ליישב את מה שהקשינו מוידי יוה"כ, שמזכירים בו את האונס, אע"פ שמדברי הרמב"ם בריש הל' תשובה ובפ"ה"מ משמע דא"צ לשוב ולהתודות על חטא שנעשה באונס, דיתכן דבברי הרמב"ם בזה הם דוקא בוידי הבא כמעשה התשובה, ומאחר דנעשה החטא באונס אינו חייב לשוב עליה, משא"כ בוידי יוה"כ הבא לכפר כקיום בפנ"ע, שפיר מזכירים בו את האונס אע"פ שלא שב עליה. שוב ראיתי כעין דברינו הנ"ל בס' פותח שער (סי' ג') להגרא"ב פינקל זצ"ל, ושם הוסיף עוד דעפ"ז יומתקו דברי התורת כהנים בפר' אחרי מות (פ"ד, ז') בדין וידוי הכה"ג, דאיתא שם, "והתודה עליו, אין לי אלא ודוייהם, ספיקותיהם ואונסיהם ושגגותיהם מנין, ת"ל לכל עוונות", ובר"ש שם פירש דאין הכונה ב"אונסיהם" לחטאי אונס ממש, אלא לעובר ע"פ עדים או הוראת ב"ד, אבל לפי הנ"ל א"ש כפשוטו, דמאחר דיסוד דין וידוי יוה"כ הוא קיום בפנ"ע, שפיר התודה הכה"ג אף על חטאים שנעשו באונס ממש.

ובביאור מה שמתודים לכפרת עבירות שנעשו באונס אע"פ דקיי"ל אונס רחמנא פטריה, כתבו הפני אריה (הנדפס בסדור הגר"א) ושפת אמת (ליקוטים ליוה"כ) דאפ"ה בעינן כפרה עלייהו משום דחטאו הקדום גרם לו שיבא עליו האונס. אכן, כתב הרמ"א (סי' קפ"ה, ס"ד), "ואם שמשה שלא בשעת וסתה ומצאה אחר התשמיש דם, אפי' נמצא על עד שלו, מקרי אונס אפי' לא בדקה תחלה, וא"צ כפרה לא הוא ולא היא", והוא משו"ת הרא"ש (כלל כ"ט) בשם המהר"ם (שו"ת סי' תרכ"ב) ע"פ הגמ' בשבועות י"ח ע"א. ומשמע דעל עבירות שנעשו באונס ל"ב כפרה כלל.¹² ולפי דבריהם יל"ב ע"פ היסוד הנזכר

¹² וע"ע בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' מ"א) וח"ג (סי' י"ט), שהביא עוד ראיות דא"צ כפרה על האונס. וכ"כ במשנ"ב (סי' תרי"ח, סק"ה) בשם הבנין ציון.

לעיל, דשאני כפרת יוה"כ מכפרת כל השנה כולה בזה שהיא מוגדרת כ"טהרה". וביארו עפ"ז בעלי המוסר דכי היכי דחציצה מעכבת את חלות הטהרה ע"י טבילה ה"נ כל חטא וחטא מעכבת את כפרת יוה"כ, וליכא חלות כפרה אא"כ חלה על כל החטאים יחד. והנה, אמר הגר"ד זצ"ל בשם הגר"ח זצ"ל דהגם דל"ב כפרה על עבירות שנעשו באונס, מעשה עבירה מיהא הו".¹³ ולפ"ז י"ל דמאחר דנחשבות עבירות שנעשו באונס כמעשי עבירה מעכבות הן את "טהרת" יוה"כ אף לשאר העבירות שעשה.

ד. ועל דרך זו יש ליישב עוד את הזכרת החטאים שלא נודעו לו בוידוי יוה"כ, ואע"פ שבמציאות ל"ש בהו תשובה אי"ז מגרע מאמירת הוידוי, דשאני וידוי יוה"כ מוידוי כל השנה, ואינו מעשה התשובה אלא קיום בפנ"ע, וע"כ שייך להתודות אף על חטאים שלא נודעו לו ולא שב עליהם.¹⁴ והנה, בפ"י ארבעה טורי אבן (המובא בספר הליקוטים) יישב את הסתירה שהזכרנו באות א' בין נוסח הוידוי הנזכר בריש הל' תשובה לנזכר בפ"ב ה"ח, דהוידוי הנזכר ברפ"א הוא לאדם שנודעו לו חטאיו, וע"כ נוסחתו היא "חטאתי עויתי פשעתי" וגם יש בו פירוט החטא ("ועשיתי כך וכך"), ואילו וידוי יוה"כ הנזכר בפ"ב הוא לאדם שלא נודעו לו חטאיו, וע"כ נוסחתו היא רק "אבל חטאנו" בלבד, דהיינו חטא בשוגג, וגם אין בו פירוט החטא.¹⁵ ונראה דהדברים מתבארים היטב ע"פ

¹³ ברשימות שיעורי הגר"ד לנדרים (עמ' ע"ב) הביא כראיה לכך נוסח הוידוי "על חטא שחטאנו לפניך באונס". וע"ע באגרות הגר"ד (עמ' ג'), שיעורי הרב לגיטין (עמ' שכ"ד-שכ"ה) ורשימות שיעוריו לב"ק (עמ' קצ"ט-ר"ב, קי"ג-קי"ד). ויתכן דמדוקדק הכי אף בדברי הרא"ש הנ"ל, דבשו"ת מהר"ם כתב רק ד"אנוסה היא ורחמנא פטרה", אבל בהבאת דבריו כתב הרא"ש, "ואם אתה מצריכה כפרה לבו נוקפו ופורש", אשר משמע דאכן היה צד לחייב בכפרה.

¹⁴ וביאר הגר"מ מרדכי גיפטר זצ"ל בפרקי אמונה (עמ' מ"ח-מ"ט) דמה שמתודים על עבירות אלו דוקא ביוה"כ ולא בכל השנה היינו משום דשאני תשובת יוה"כ במהותה בזה דהויה תשובה ל"טהרה", וזה גופא מחייבת בוידוי אף על עבירות שלא נודעו לו, ע"ש.

¹⁵ מה שתפס כן בכיבור דברי הרמב"ם, הוא בהנחה דנוסח וידוי חטא בשוגג הוא "חטאנו", בלי הזכרת "עוינו פשענו", ויש לציין דדבר זה שנוי במחלוקת, דבמנ"ח (מצוה שס"ד, אות ה') כתב דנוסח הוידוי תלוי במין החטא, ומש"כ הרמב"ם בריש הל' תשובה "חטאתי עויתי פשעתי" היינו דוקא במתודה על ג' מיני חטאים אלו יחד. אולם, באבי עזרי (פ"א מהל' תשובה ה"א) חלק עליו, וס"ל דאף נוסח הוידוי על השוגג לברו הוא "חטאתי עויתי פשעתי", ע"ש.

דברינו הנ"ל, דאע"פ שביוה"כ צריך האדם להתודות אף על החטאים שנודעו לו ושב עליהם, ולהזכיר את הנוסח הנז' בריש הל' תשובה, מ"מ יחוד יוה"כ הוא דאף אם לא נודעו לו חטאיו אפ"ה מתודה עליהן, וע"כ נזכר וידוי "אבל חטאנו" דוקא ביוה"כ.

שיטת רבינו יונה

עד כה דננו במהות וידוי יוה"כ לשיטת הרמב"ם, ומעתה נתבונן נא אם שיטת רבינו יונה היא כן או אחרת.

א. כתב רבינו יונה בשערי תשובה (ש"ד, אות כ"א), "ואמרו רבותינו ז"ל (יומא פ"ו ע"ב), "עבירות שהתודה עליהן ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר, שנאמר וחסאתי נגדי תמיד, רבי אליעזר בן יעקב אומר, אינו חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר. ובמדרשים (מדרש תהילים ל"ב, מד"ר פקודי נ"ג, ב') הזהירו מאוד שלא יחזור ויתודה עליהן ביום הכפורים אחר, והזהירו על זה משלשה פנים וכו'".¹⁶ ונמצא דרבינו יונה ג"כ פסק כראב"י (דפסקינן כותיה בכ"מ, ד"משנתו קב ונקי"), אלא דגירסת הגמ' שלפניו היתה הפוכה משלפנינו, וראב"י ס"ל דעבירות שהתודה עליהן ביום הכפורים זה אינו חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר, ודלא כמ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה ה"ח (כמ"ש לעיל אות ב').¹⁷

ב. ובסוף אות כ"א כתב דאע"פ שאין לחזור ולהתודות על עבירות שכבר התודה עליהן, "אמנם יש לו לבקש רחמים כל ימי חייו על סליחת עונותיו הראשונים והאחרונים", והזכיר ג' טעמים לזה, והשלישי הוא, "ועוד מטעם אחר

ועי' בדברי הגרי"ד זצ"ל בעל התשובה (עמ' 64, בהערה), שתפס בפשיטות כדברי האבי עזרי. וע"ע בזה בנר למאור (סי' כ"ו) להגרש"פ פארעצקי זצ"ל ולתשובת השנה (עמ' י"ט-כ') להגרי"י רפפורט שליט"א.

¹⁶ אכן, בדרשות ופירושי רבינו יונה עה"ת (ד"ה והדבר השלישי) הביא רק את שיטת האומרים דחוזרין ומתודין, וז"ל, "אז"ל עונות שהתודה עליהם יוה"כ זה צריך שתודה עליהם יוה"כ אחר, שנ' כי פשעי אני אדע וחסאתי נגדי תמיד, ושיצום ויתפלל עליהם ביום ובלילה ושיבקש מהשם שימחול לו ויקבל תשובתו", וצ"ע.

¹⁷ בטור (סי' תר"ז) פסק דחוזר ומתודה, והביא מהרי"ץ גאות דאינו חוזר ומתודה. ובב"ח שם לא מצא טעם לפסק הריצ"ג, והעירו האחרונים דיתכן דהיתה גירסתו כגירסת רבינו יונה הנ"ל.

צריך להתפלל על עונות הראשונים, כי אולי יש לו עונות וחטאים שלא התבונן עליהם ולא זכרם ולא התודה עליהם, כענין שנאמר (תהלים י"ט, ג') מנסתרות נקניי". והיינו, דהטעם הג' להתפלל על עונותיו הישנים הוא משום שאולי לא נודעו לו בשנים שעברו, וע"כ לא התודה עליהם. והיינו ג"כ שלא כדברי הרמב"ם, שהרי הזכיר בנוסח וידוי יוה"כ אף את החטאים שלא נודעו לאדם (כמ"ש לעיל אות ד).¹⁸ [וכמו"כ הזכרנו את ביאור הארבעה טורי אבן, דנוסח הוידוי הנזכר בדברי הרמב"ם בפ"ב ה"ח הוא דוקא לחטאים שלא נודעו לו, וא' מדיוקו היה ממה שרק הזכיר "חטאנו", ואילו בנוסח רבינו יונה אכן הזכיר (באות כ"ב) ג"כ "עוינו" ו"פשענו"].¹⁹

ג. המשיך רבינו יונה וכתב באות כ"ב, "וסדר הודוי, חטאנו עוינו פשענו. והחטא, כולל השגגה והפשיעה, וענין הפשיעה בלשון חכמי ישראל כשאינו נזהר בענין שדרך בני אדם להזהר, והעונות הם הזדונות, והפשעים הם המרדים מלשון (מ"ב ג', ז) מלך מואב פשע ביי". דברים אלו באו בסוף עסקו בענין תשובת וידוי יוה"כ, שהתחילה באות י"ז, וע"כ משמע ד"סדר הודוי" ר"ל סדר וידוי יוה"כ. ובספר יסוד התשובה הביא רבינו יונה את סדר הוידוי של כל השנה, וז"ל בהתחלתו, "אנא יי", חטאתי עותי פשעתי, כזאת וכזאת עשיתי מיום היותי על האדמה עד היום הזה וכו'". וממה שלא הבדיל בשערי תשובה בין הוידוי של כל השנה לוידוי יוה"כ משמע דביסודם א' הן, ורק בא לבאר את

¹⁸ אכן, העירני חברי צבי אונגאר שיחי', דיתכן דאף לשיטת הרמב"ם צריך להתפלל על חטאים שלא נודעו לו, דאף אם התודה עליהם ביוה"כ, מ"מ לא שב עליהם, וקיום התשובה עליהם הוא ע"י התפלה. וכע"ז מצאתי בדרשת הרמב"ן לר"ה (פרק י"ד), וז"ל, "כיון שאמרנו שראש השנה יום דין לכל אדם וכולן נדונין בו, צריכין הכל לשים הדבר על לבם ולשוב בתשובה, ולהתחרט על עונותם ופשעיהם, ולהרבות תפילה ותחנונים שימחול הקב"ה על לא הודע שלהם, שאין יוה"כ מכפר אלא על השבים", דאכן משמע דעל עבירות שלא נודעו לו התפלה ותחנונים הן במקום התשובה. אכן, מלשון רבינו יונה "כי אולי יש לו עונות וחטאים שלא התבונן עליהם ולא זכרם ולא התודה עליהם" משמע דענין התפלה הוא להיות במקום הוידוי, ועוד קשה לומר כן שהרי הרמב"ם לא הזכיר ענין תפלה זה בכל ה' תשובה.

¹⁹ ואין לדחות דכונת רבינו יונה היא רק לומר דבאמת התודה אף על החטאים שלא נודעו לו בשנה שעברה, אלא דלא פרטם, וע"כ בשנה זו כשנודעו לו יפרטם בתפילתו. חדא, דלשון "ולא התודה עליהם" משמע דלא התודה עליהם כלל, ועוד שלא הזכיר בדבריו כלל דעכשיו נודעו לו.

המלים הראשונות, דהיינו "חטאנו עוינו פשענו"²⁰ ואם דיוק זה נכון הוא, נמצא דגם בזה חולק הוא על הרמב"ם שהבדיל בין ב' הוידויים, של כל השנה בריש הל' תשובה ושל יוה"כ בפ"ב ה"ח (כמ"ש לעיל באות א').

ד. רבינו יונה ביאר ד"חטאנו" ר"ל השגגות ופשיעות, "עוינו" ר"ל הזדונות, ו"פשענו" ר"ל המרדים. בדברים אלו לא נזכר חטאים שנעשו באונס, וכמו"כ לא נזכרו חטאי אונס בנוסח של כל השנה (שביסודו הוא לכא' א' עם וידוי יוה"כ, כנ"ל). ואף זה שונה מנוסח הרמב"ם בסדר הוידוי של יוה"כ, שנזכר בו "ועל חטא שחטאנו לפניך באונס" (וכמ"ש לעיל באות ג').

והיוצא מדברינו הוא דרבינו יונה חולק על ארבעת שיטות הרמב"ם שדייקנו מהן דס"ל דוידוי יוה"כ הוי קיום בפנ"ע. ויתכן דהיינו משום דאכן חולק הוא על הרמב"ם בביאור מהות וידוי יוה"כ, וס"ל דוידוי אינו קיום בפנ"ע אלא כוידוי כל השנה כולה, וכחלק ממעשי התשובה.

ובביאור נקודת מחלוקתם נראה לומר ע"פ מה שנחלקו הרמב"ם ורבינו יונה אם קיימת מצות תשובה מיוחדת ביוה"כ או לא. בשערי תשובה (ש"ב, אות י"ד) כתב, "ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים, שנאמר (ויקרא ט"ז, ל') מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני השם בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו", וחזר ושנה את דבריו שם (ש"ד אות י"ז), וז"ל, "כי מה שנאמר לפני ה' תטהרו, זו מצות עשה על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקורה ונשובה אל השם ביום הכפורים, ואע"פ שנתחייבנו על זה בכל עת, החיוב נוסף ביום הכפורים, והטהרה אשר בידינו היא התשובה ותקון המעשים". והיינו, דס"ל דיש מ"ע של תשובה ביוה"כ הנלמד מקרא ד"מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". אכן נראה דשיטת הרמב"ם אינו כן, ואע"פ שכתב בפ"ב מהל' תשובה ה"ז, "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחד ולרבים, והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבין הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים", מ"מ לא מנאו כמ"ע בפנ"ע,

²⁰ וגם בהזכירו את וידוי תשובה הכללי (ש"א, אות מ'), כתב רק, "העקר הארבעה עשר, הודוי, שנאמר והתודה אשר חטא עליה. ויש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו, כי היה נענש עליהם באחזו מעשי אבותיו בידו, וכן כתוב והתודו את עונם ואת עון אבותם", מבלי להזכיר את יתר פרטי נוסח הוידוי. ומשמע דפליג בזה על הרמב"ם, וס"ל דעיקר נוסחת הוידוי אינו אלא פירוט החטא בלבד, והזכרת שאר חלקי התשובה אינה לעכובא כלל.

לא בפרטי המצוה בריש הל' תשובה ולא בספר המצוות.²¹ ולפ"ז י"ל דלשיטתם אזלי, דמאחר דס"ל לרבינו יונה דיש מ"ע לשוב כדי להתכפר ביוה"כ, ס"ל דוידויו בא כגמר אותה תשובה, משא"כ לרמב"ם, דליכא מ"ע מיוחדת לשוב ביוה"כ, ס"ל דכפרת עצמו של יוה"כ תליא בוידויו בלבד, וכמו שמצינו בוידויו הכה"ג ביוה"כ.

---

²¹ ובביאור מש"כ "לפיכך חייבין הכל לעשות תשובה וכו'" כתב בס' עבודת המלך ע"פ מש"כ החינוך (מצוה שס"ד), "והעובר ע"ז ולא התודה על חטאיו ביוה"כ שהוא יום קבוע מעולם לסליחה ולכפרה ביטל עשה זה", דהיינו עשה ד"והתודו". עוד ציין שם דלשון הרמב"ם מתאים עם לשון המדרש בב' מקומות, ע"ש.